KIF INBIDLET IL-BELT VALLETTA

F'artiklu ta' ftit ġimgħat ilu għidtilkom fuq fuq kif inbniet minn seklu għall-ieħor il-Belt Valletta fi żmien il-Kavallieri. Illum se' nsemmilkom xi tibdil li sar fil-bini tagħha wara li dawn tkeċċew minn Napuljun. Nibdew bil-Bibien tal-Belt.

Il-Bieb ewlieni, li fiż-żmien kien jissejjaħ "Porta San Giorgio" għax kien ħdejn is-sur ta' S. Ġorġ, beda jissejjaħ ukoll "Porta Reale", mnejn ġiet il-kelma "Putirjal". Dan il-Bieb fi żmien l-Ingliżi fl-1853 biddel is-sura tiegħu. Min għandu 'l fuq minn 40 sena jiftakar dak il-Bieb b'4 passaġġi jew mini — tnejn għan-n-ies u tnejn għat-traffiku — u b'niċċa mal-ġnub min-naħa ta' barra — waħda bl-istatwa tal-Granmastru L'Isle-Adam, l-ewwel Granmastru f'Malta, u l-oħra b'dik tal-Grammastru La Valette, il-Fundatur tal-Belt. Fin-nofs kien hemm l-arma rjali Ngliża u skrizzjoni li tfakkar il-bini tal-Belt u arma papali ċkejkna taħtha. Min-naħa ta' ġewwa, kien hemm fuq il-Bieb il-bust ta' Papa San Piju V, benefattur kbir għall-bini tal-Belt.

SAR BIEB GDID

Wara l-gwerra dak il-Bieb milqut mill-bombi inħatt u minfloku nbena l-Bieb tal-lum bi 3 daħliet iżjed wesgħin, fi stil l-aktar sempliċi, li ġie kkritikat minn ħafna nies. Għebu l-istatwi tal-Grammastri, l-armi papali u ngliża, il-bust ta' San Piju! U l-Bieb, li kien ġa ħa l-isem ta' "Kingsgate", beda llum jissejjaħ "Bieb il-Belt".

Għad-dħul fil-Belt min-naħa tax-Xatt, li fil-bidu kien isir minn bieb aktar fil-għoli, imsejjaħ "Porta Del Monte" għall-Grammastru li fi żmienu nbniet biċċa kbira mill-Belt, infetaħ, fl-1884, Bieb ieħor fil-baxx b'4 daħliet, u ssemma "Victoria Gate" għar-Reġina Vittorja, li kienet issaltan dak iż-żmien.

Il-Bieb ta' Marsamxett, li fi żmien il-Kavallieri kif igħidu, kien iżjed komdu għat-traffiku li jidħol il-Belt, ma baqax minn ħlief arkata li qegħda sservi ta' pont għat-triq li nfetħet biex tgħaqqad Marsamxett ma' Triq l-Assedju l-Kbir. Mill-arkata tinżel għax-Xatt fejn dari kien hemm żewġ pontijiet tal-laneċ tal-Pont, li ħadu d-daqqa tal-mewt tagħhom bl-użu tax-"char-a-bancs" u bil-gwerra. Dnub! Kienu tant ħelwin u tant komdi dawk il-laneċ!

Ngħaddu issa għal-Pjazzez, jew Msieraħ kif qed insejħulhom il-lum bil malti safi, u nibdew b'dik li l-Kavallieri semmew "Pjazza San Giorgio" u li aħna konna nafu bi "Pjazza tal-Gvernatur" jew sempliċement "Il Pjazza", u li issa reġgħet bdiet tissejjaħ Misraħ S. Gorg.

doriku li hemm quddiem il-bieb.

PARATI U BANED

Jiena niftakar sewwa fis-suldati bl azzarini f'idejhom weqfin jew jippassiġġaw quddiemu. Kienu jagħtu s-salut lill-Gvernatur, lill-Arċisqof u lill persuni oħra prominenti, meta kienu jgħaddu minn quddiemhom. Niftakar fil-manuvri taċ-"Changing of the Guard" filgħodu u fil-għaxija. U ma nistax ninsa l-parati militari spettakoluzi u l-baned militari u navali li kienu ta' kull ġimgħa, bil-programmi tagħhom, iferrħu lin nies.

Minn Mons. Prof. A. Bonnici

F'MISRAĦ SAN ĠORĠ

F'din il-Pjazza għandna il-Palazz Magisterjali, li kien ir-residenza tal-Grammastri. Fi żmien l-Ingliżi serva ta' residenza għall-Gvernaturi, ta' Sedi għal-laqgħat tal Gvern, għal xi uffiċċji sew civili, kif ukoll militari; u nżammu fih li stamperija tal-Gvern u l-Armerija.

Mill-Kostituzzjoni tal-1921 'l hawn beda jiltaqa' fih il-Parlament Malti; l-ewwel fis-sala tal-Arazzi, issa fejn qabel kien hemm l-Armerija li llum ittieħdet flok l istamperija. F'dik il-Pjazza, fiż-żmien kien hemm kolonna mal-ġenb lemini tagħha, li jagħti għal Triq l-Arċisqof. Illum ma għadiex hemm. Ma nafx x'sar minnha.

Fi żmien l-Inglizi, il bini ta' quddiem il-Palazz mibni fl-1640 iddawwar għal użijiet ġodda. Flok il-Kancellerija ta' l-Ordni, infetħet il-"Garrison Library". Fi żmien il-Gvern Malti, tqiegħed hemm id Dipartiment tal-"Foreign Affairs" Illum hemm iċ-Centru ta' Kultura Taljana.

Man-naħa l-oħra infetaħ il-"Casino San Giorgio" bħala Kazin għan Negozjanti Maltin. Jiena niftakar dan il-Kazin, li, meta spiċċa hu, il-Markiż Scicluna fetaħ Bank taħt ismu, Bank li l-lum sar tal-Gvern taħt l isem ta' Bank of Valletta".

Bejn dawk iz-zewg gwienaħ ta' bini wieħed jara dak li sa ftit snin ilu konna nsejħu "Main Guard". Sa minn żmien il-Kavallieri dak il-bini kien iservi ta' każerma għal dawk li kienu jagħmlu l-għassa għall-Palazz tal-Grammastru. L-Ingliżi Zidulu biss il-portiku stil għamlu minnu l-istess uzu.

Tiftakruha xejn dik l-arma ngliza bl-iskrizzjoni latina taħtha? Din kienet tgħid li "l-imħabba tal-Maltin u leħen l-Ewropa ikkonfermaw (l għoti tal-Gzira) lill-kbira u qatt mirbuħa Ingilterra — 1814".

Illum, arma u skrizzjoni huma mgħottijja b kaxxa mizbugħa bajda u skrizzjoni għarbija, biex turi dak il-post bħala ċentru ta' Kultura Libjana. Faccata tal Istorja Maltija qadima tgħattiet b'faċċata oħra tal-Istorja Maltija reċenti. Kultant jiena u għaddej minn hemm inġib quddiem għajnejja lill-Grammastru La Vallette b'wiċċu mqarras lejn dik l-iskrizzjoni, jara Libjani u Maltin deħlin u ħerġin f'dak iċ-Centru u dawk iż-żewġ kanuni ippuntati fuq il-Palazz t iegħu. Kif u kemm jitbiddlu ż-żmenijiet u aħna magħhom. Avolja l-arlogg ta' fuq il-Kolonnat ta' dak il-bini baqa' wieqaf u ma juriniex il-ġirja taż-żmien.

Il-Pjazza ta' quddiem il-Biblijoteka, fejn għal xi żmien kien hemm taħkem il-post l istatwa tal-Grammastru Vilhena, fi żmien l-Inglizi inbidlet fi "Pjazza Regina" għax minflok il-Grammastru tqegħdet l-istatwa tar-Regina Vittorja b'tifkira tal-Ġublew Dehbi tas-Saltna tagħha. Għal dik ir-Reġina ukoll ħa l-isem il-Kafe' ewlieni ta' Malta li kien miftuħ hemm għad-dell tas siġar tal-larinġ. Fi żmienna dak il-kafe bidel l-isem f'"Caffe' Premier. Flok is-siġar, dehru l-umbrellel u 'flok il ħmieġ tal-weraq naraw il-ħmieġ tal-ħamiem.

MONUMENT FLOK FUNTANA

Fil-pjazzetta l-oħra ta' quddiem il-Qorti kien hemm funtana mdaqqsa, li tneħħiet fi żmieni. Għaliex l-ilma li kienet ittajjat kien ilma baħar, u kien qed jagħmel ħsara lill-pittura u lill-ġebel tal-Knisja ta' San Gwann. Flokha fl-1927, tqiegħed il-monument tat 8 ta' Settembru u l-pjazza ssejħet "Misraħ l-Assedju l-Kbir".

Pjazza oħra ta' min isemmi hija dik ta' quddiem il-Palazz ta' Aragona fi Triq Arċisqof ma Triq il-Punent. Minħabba xi siġar tat-tut li kien hemm fiha, kienet magħrufa bi 'Pjazza Celsi". Imbagħad tħawlet

(Ikompli f'paġna 11)

KIF INBIDLET IL-BELT VALLETTA

(Jaqbad mill-paġna 7)

fin-nofs palma u ssejħet "Pjazza Palma". Mill-Indipendenza 'l hawn (1964) ħadet l-isem ta' Pjazza Indipendenza. Dwar il-bini qadim u ġdid tal-pjazza nitħaddtu iżjed 'il quddiem.

Fi żmienna saru żewġ pjazzez ġodda: waħda fid-dħul minn Putirjal (bit-twessiegħ ta' oħra iżgħar) u l-oħra quddiem San Gwann, għax il-bini ta' dawk iż-żewġ inħawi ntlaqat sewwa mill-bombi. L-ewwel waħda ssejħet dan l-aħħar "Misraħ il-Helsien". Biex infetħet, twaqqa' t-taraġ li kien hemm ma kull naħa ta' Putirjal, taraġ li kien iwasslek għal fuq il-Bieb, jew ħdejn fejn qabel kien hemm l-Imtieħen. Spiċċat il-"Pickets House", il-Kafe' Mondial u l-gabuba tal-gazzetti taħt dak it-taraġ.

Illum isebbħu dik l-pjazza naraw il-loġġoġ u ċ-ċnut bil-balabostri u l-ħwienet moderni li nfetħu taħt il-loġġoġ... u l-fdal tat-Tijatru Rjal. Il-Pjazza ta' San Gwann infetħet u ssebħet hi wkoll bil-loġġoġ u ħwienet moderni. U l-kwiet ta' quddiem il-knisja ċieda għal għajjat tal-bejjiegħa tal-Monti.

Minn dan li għidna wieħed jinduna li l-arkitetti tal-Belt ta' wara l-gwerra taw importanza kbira għal-loġġoġ, li jagħtu kenn fil-jiem tax-xemx fis-sajf u tax-xita fix-xitwa.

(Inkomplu darb'oħra.)